

Islänningen som mötte Hitler och DDR-vännen

Om den livslånga vänskapen mellan Gunnar Gunnarsson
och Stellan Arvidson – i skuggan av Tyskland

MARTIN RINGMAR

1. Inledning

Författaren Gunnar Gunnarsson (1889–1975) – islänning som skrev på danska – och den svenske politikern och författaren m.m. Stellan Arvidson (1902–1997) brevväxlade i ett halvt sekel.¹ Detta trots att de politiskt gled allt längre ifrån varandra, något som syns särskilt tydligt i förhållande till Tyskland: Anti-nazisten Arvidson blev avskedad från sin lektorstjänst i Greifswald direkt efter maktövertagandet 1933, medan Gunnarsson under hela 1930-talet var en uppburen i gäst i Tyskland som dessutom fick den tvivelaktiga äran att som ende islänning träffa Adolf Hitler. Under kalla kriget blev Gunnarsson sedan en utrerad anti-kommunist samtidigt som Arvidson var en välsedd gäst i DDR och under många år ordförande i Förbundet Sverige-DDR. Hur kom det sig att deras vänskap ändå höll?

¹ Gunnarssons brev till Arvidson lämnades av denne till Islands nationalbibliotek 1977, där alltså hela korrespondensen om ca 350 brev bevaras. Den har i någon mån använts av två isländska Gunnarsson-biografer (Guðmundsson 2006, Jóhannsson 2011), men emellertid inte i Almgrens Arvidson-biografi (2016: 61).

1.1 ”Jag har nu läst så gott som alla Edra verk”

Gunnar Gunnarsson och Stellan Arvidson lärde känna varandra i samband med 250-årsfirandet av slaget vid Lund i december 1926. Inga danska gäster hade inbjudits till det officiella firandet, varför Clarté med Arvidson i spetsen ordnade en alternativfest med Gunnarsson som huvudtalare. Denne var då förespråkare för en nordisk politisk-ekonomisk union, och hans tal inleddes med fanfaren ”Studenter! Svenske og danske Mænd! Nordiske Brødre!” och fortsatte i samma högstämnda stil (Gunnarsson 1927: 70). Gunnarssons argument för en nordisk union var inte minst säkerhetspolitiska, för om en sådan inte kom till stånd skulle Danmark införlivas med Tyskland och Island köpas upp av engelsk-amerikanska affärsintressen (a.a.: *passim*).

Till en början präglades deras relation av att unge litt. stud. Arvidson värnadsfullt sökte upp den 13 år äldre Gunnarsson, och denna asymmetri skulle i viss mån bestå även efter att den förre blivit en etablerad skolman, forskare, politiker och författare.² Grunden för deras vänskap var Arvidsons önskan att introducera Gunnarssons författarskap i Sverige, ett bland flera livsprojekt hos denne mångfrestare. Att intresset var genuint framgår tydligt och tidigt: ”Jag har nu läst så gott som alla Edra verk och skall i juli söka skriva en serie tidningsartiklar om dem, vilka jag sedan skall söka förena till en bok” (28/6 1927). Denna bok blev sedan ett återkommande ämne i breven och något av ett sorgebarn, och 30 år senare skriver Arvidson: ”Jag förstår, att du börjar tvivla på att jag blir färdig med boken om dig. Men den kommer att bli färdig” (11/1 1957). Boken kunde till slut komma ut 1960 tack vare finansiering från Gunnarssons isländske förläggare (se vidare avsnitt 3 nedan).

Huvudtemat i brevväxlingen är alltså lanseringen av Gunnarsson i Sverige, vilket innebär diskussioner om förlag, översättningar (Arvidson översatte själv tre av hans romaner), nytgåvor, Nobelpriset m.m. Likaså berörs existentiella frågor, främst i anslutning till Gunnarssons verk, liksom litteratur i allmänhet. Efterhand som vänskapen fördjupas tas också privata saker upp, såsom Stellas långvariga ekonomiska och äktenskapliga problem eller hans av varjehanda engagemang orsakade splittring: ”Jag har ju alltid en massa järn i elden” (SA > GG 25/2 1954). Gunnar redogör för hälsoproblem i familjen – först fr.a. hustruns kroniska ögonsjukdom, senare också egna

² Stellan Arvidson är idag bekant – förutom för sitt DDR-engagemang – fr.a. som ”den svenska grundskolans fader” eftersom han i egenskap av sekreterare i 1946 års skolkommision var en nyckelperson vid enhetsskolans tillkomst (se vidare Almgren 2016, Enkvist 2016 och https://sv.wikipedia.org/wiki/Stellan_Arvidson; läst 27/11 2023).

besvär efter en hjärtattack 1959 – och på äldre dagar även för drömmar han drömt. Stellan å sin sida drömmer om en Islandsresa, inte minst för att bättre kunna förstå Gunnarssons romaner.³ Ett annat återkommande tema är samtidens politiska spörsmål och det står i fokus i det följande.

2. Krig och politik

2.1 ”Selvfølgelig er jeg ikke Nationalsocialist”

Vid tiden för sitt besök i Lund 1926 hade Gunnar Gunnarsson som i en askungesaga uppnått en central position inom dansk litteratur: En fattig bondson från östra Island som efter dansk folkhögskola och några frilansande hundår slagit igenom med tetralogin om Borgsläktens historia (1912–1914), varefter ”hans popularitet og oplagene af hans bøger været i stadig stigen” (Elfelt 1927: 7). Även om han skrev på danska – eller kanske just därför – odlade han sin isländska image, och alla hans romaner utspelar sig på Island. Här kunde Gunnarsson och andra danskskrivande islänningar utnyttja ett intresse för ”isländsk exotism” i Danmark; de var ”den friske Vind fra Saga-øen” som gav den danska litteraturen en välbehövlig blodtransfusion (Bukdahl 1945: 227; jfr Jóhannsson 2000, 2001, 2006).

Men i början på 1930-talet menade förlaget (Gyldendal) att hans ”Yndest hos Publikum er i hurtig Forsvinden” (brev till Gunnarsson 11/10 1933, citat i Jóhannsson 2011: 502). Däremot var hans stjärna stigande i Tyskland där receptionen av honom inletts på allvar 1927, och redan två år senare hävdade Gunnarsson att han utan den tyska marknaden skulle ha gjort konkurs (Guðmundsson 2006: 199). Totalt ska han ha sålt cirka 200 000 exemplar i Tyskland fram till 1940 (a.a.: 297), siffror som säkert glädde såväl författare som förlag även om de inte var i nivå med verkliga nordiska bästsäljare som Hamsun och Gulbrandsen (Adam 2013: 242 f.).

I Tyskland var Gunnarsson ofta inbjuden av Nordische Gesellschaft, grundat 1921 i Lübeck som en opolitisk vänskapsförening men efter 1933

³ Första gången en Islandsresa kommer på tal är i samband med Alltingets 1000-årsjubileum 1930 (GG > SA 9/2 1930). Våren 1958 är saken så gott som klar, och Gunnarsson förbereder ett storstilat mottagande för Arvidson som vid denna tid är såväl ordförande i Författarföreningen som riksdagsman (GG > SA 22/3 1958). Men då utfärdas totalt reseförbud för alla SAP-ledamöter pga. den instundande ATP-omröstningen: ”Min Islandsresa sprack” (SA > GG 28/3 1958). Först 1965 kunde Arvidson besöka Island.

inlemmat i den nazistiska propagandaapparaten (Jóhannsson 2011: 317 f.).⁴ Det verkar som om han fick sin bild av "det nya Tyskland" genom sådan Norden-intresserad respektabel borgerlighet, dvs. delvis samma människor som han lärt känna redan före 1933. Även om Nordische Gesellschaft efterhand blev alltmer färgat av germansk ras- och blodsretorik gjorde föreningen ändå ett "anständigt" intryck, vilket framgår av dess tidskrift *Der Norden* i vars spalter Gunnarsson ofta syntes, både som skribent och i intervjuer. Tidskriften innehåller lärda artiklar av tyska akademiker i varjehanda ämnen, något som kanske kunde förvissa bildade nordbor om att det Tyskland de kände och beundrade ännu bestod, trots alla nazistiska gaphalsar.⁵

Gunnar Gunnarsson imponerades förvisso av den nationella väckelsen i Tyskland och framhöll den som förebildlig för de nordiska länderna, men ingenting tyder på att han skulle ha delat nazisternas rasism och antisemitism (Whitehead 1995: 90 f.). Det finns emellertid i vissa av hans romaner ett landsbygdskonserverativt stråk som slog an i 1930-talets Tyskland. T.ex. spelar blodet som "livets heliga vätska" en viktig roll i romanen *Jord* från 1933, vilket osökt leder tankarna till "Blut und Boden", och den av ödet utsedde starke hövdingen framhålls (Kjartansdóttir 1999: 44 ff.; Jóhannsson 2011: 291 f.). Även Arvidson tvingades medge att *Jord*, som utspelar sig kring Alltingets grundande år 930, "ger en eftersmak av ledarkult" (1960: 268). För "die Nordgesinnten" i Tyskland framstod Gunnarsson som den främste företrädaren för den nordiska idén (Lutzhöft 1971: 227 f.).

Gunnar Gunnarsson m.fl. utländska författare kunde dessutom, under förutsättning att de inte var uttalade antinazister eller av judisk börd, utnyttja det tomrum som uppstått efter att de flesta tyska författare av betydelse gått i yttre eller inre exil (Adam 2013: 15; jfr Barbian 2010: 469 f.). T.ex. publicerades såväl Vilhelm Moberg som John Steinbeck – båda sedermera kända antinazister – i Tyskland under hela 1930-talet (Mårtensson 1956: 154; Liljestrand 2009: 46; Evans 2005: 159, 163; Adam 2013: 223–248). Att Gunnarsson var ett namn i Tyskland framgår vidare av att kortromanen

⁴ Gunnarsson var också frekvent gäst hos Eutiner Dichterkreis, en grupp författare av nordtysk "Heimat"-litteratur (Stokes 2001), där han bl.a. lärde känna Hans Friedrich Blunck som 1933–35 var direktör för den av Goebbels instiftade "Reichsschrifttumskammer" till vilken alla författare måste ansluta sig för att få publiceras.

⁵ Att många nordiska Tysklandsvänner efterhand blivit skeptiska mot nazistregimen föranledde *Der Norden* (1/1940) att i en ledare ("Ein offenes Wort") konstatera att de nordiska länderna inte förstätt "das neue Deutschland". Men det är "vielleicht die Besten, die gegen den Strom zu schwimmen wagen. Wir gedenken eines Knut Hamsun, eines Sven Hedin und eines Verner von Heidenstam, eines Gunnar Gunnarsson." (Jfr Graßmann 1989: 716.)

Advent (1936) kom till på beställning från Reclam Verlag, och den har sedan blivit hans mest spridda bok.

Gunnarsson gjorde en dygd av att som utlänning förhålla sig neutral till tysk politik och undvek som regel att uttala sig – positivt eller negativt – om nazismen, vilken han förklarade som en konsekvens av Versaillesfreden som var ”värre end en Forbrydelse: en Dumhed – og en Umenneskelighed” (GG > SA 3/1 1939). På liknande sätt argumenterade han i en intervju i Gads danske magasin (september 1938):

[J]eg syntes, at det var uværdigt at behandle et stort Folk som det tyske saadan, som det skete i Versailles og i Genève. Jeg har set Tyskerne paa nært Hold i deres bitreste Trængselstid, hvor den store, jævne Befolkning halvsultede og knapt havde Tøj at hænge paa Kroppen. Og jeg har set dem rejse sig under det nye Førerskab [...] Det er naturligvis Ting i Udviklingen, jeg kunde ønske anderledes, men – det er saa letkøbt at dømme og fordømme [...] Det er vanskeligt at sige, hvilke Muligheder Tilstanden rummer, men *jeg tror* i Virkeligheden paa Tysklands Fredsvilje. (S. 455 f.; kursiv i original)

Nordische Gesellschaft ordnade sommaren 1936 en kryssning till Island med Gunnar Gunnarsson som hedersgäst ombord. Då hade han just besökt Heidelberg där han utnämnts till hedersdoktor i samband med universitetets 550-årsjubileum, vilket bojkottades av många europeiska universitet i protest mot utrensningarna av judiska vetenskapsmän (Remy 2002: 54 ff.). Gunnarsson kände naturligtvis till judarnas betryckta situation i Tyskland, men han protesterade aldrig mot rasförföljelser eller inskränkningar i yttrandefriheten. Däremot gratulerade han till annektering av Sudet respektive Österrike 1938, ställningstaganden som uppmärksammades i tysk och nordisk press (Guðmundsson 2006: 293 f.; Jóhannsson 2011: 323).

Allt detta bekymrade anti-nazisten Stellan Arvidson som skrev till Gunnarsson att denne i Norden utpekats som nazistsympatisör, men han sade sig inte kunna tro ”att du sympatiserar med barbariet därnere [då] detta skulle strida mot hela andan i dina romaner”, utan han (bort)förklarade ryktena med att ”du givetvis måste vara intresserad av att dina romaner får avsättning i Tyskland” (1/1 1939). Gunnar svarade omgående att ”[s]elvfølgelig er jeg ikke Nationalsocialist. Men jeg bedømmer mange Ting anderledes end man gør her [...] hvor man raaber højt om Frihed, men ikke i samme Grad er tilbøjelig at indrømme andre den. Jeg *forstaar*, at det gik og maatte gaa saaledes i Tyskland” (3/1 1939; kursiv = understrykning i original).

Arvidson var inte ensam om att oroas. Författarkollegan och (f.d.) gode vännen Otto Gelsted hade i ett öppet brev i vänstertidskriften *Kulturkampen* 1936 frågat Gunnarsson: Betyder accepterandet av doktorstiteln från

Heidelberg att du stöder nazisternas kulturpolitik? Delar du nazisternas idéer om den germanska rasens överlägsenhet? Dessutom publicerades en karikatyr där Gunnarsson sitter med gitarr på kanonröret på ett krigsfartyg och sjunger under en hakkorsprydd sol: "I Heidelberg, der tabte jeg mit Hjerte". Gunnarsson svarade i följande nummer att han aldrig satt sin fot på ett tyskt krigsfartyg, och han undrade dessutom varför Kulturkampen inte tog upp åsiktsförtrycket i Sovjet (Guðmundsson 2006: 286 f.). Denna undvikandets strategi är kännetecknade för hur han framgent skulle bemöta kritik av sitt förhållande till Nazi-Tyskland. Till saken hör vidare att han samma år varit dansk delegat på en socialistdominerad fredskongress i Bryssel, varifrån han reste direkt till NSDAP:s partidagar i Nürnberg som imponerade stort på honom. Han uppfattades därför som politiskt svårplacerad och kraven ökade på honom att bekänna färg (a.a.: 283 f.).

Gunnar Gunnarsson betonade alltid att han stod fri från alla partiloyaliteter och därmed kunde dra sina egna slutsatser, något han i egenskap av författare vore särskild lämpad för (jfr föredömen som Zola, Ibsen m.fl.): "Kompasnaalen ombord i et Folkeskib, det er i al Ubeskedenhed sagt Digterne" (1927: 87). Och förvisso var det med profetisk klarsyn han 1927 konstaterade:

Vi lever paa en Vulkan. Man taler om Verdenskrigen 1914–18 som var den afsluttet. Ingen synes at se, at den kun var den – alle sine Rædsler tiltrods – forholdsviis tamme Optakt til et Drama, der vil komme til at ryste vor Klode endnu i Aartier, ja vel Aarhundreder. (a.a.: 89)

Men i förhållande till nazismen brast honom klarsynen.

Denna felsyn drabbade inte Arvidson som redan 1930 konstaterade att det i Greifswald var "svart som döden. Studenterna går omkring med hakkors, och [...] Hitler är Tysklands nye gud, och kraschen närmar sig med större hastighet än man har en aning om i Sverige [*sic!*]" (brev till Sven Stolpe 4/7 1930; jfr Almgren 2016: 64, Meurling 1957: 331). Ironiskt nog skulle denna tidiga insikt om nazismens väsen bidra till Arvidsons senare blindhet för Östblockets avigsidor. DDR förkroppsligade för honom det "goda" – dvs. anti-nazistiska – Tyskland. Och hans argumentation mot "den förljugna DDR-bilden" i Sverige påminde i mycket om hur Sven Hedin m.fl. apologeter försvarade "det nya Tyskland" mot "hetskampanjer" under 1930-talet (Almgren 2013: 436–439).⁶

⁶ T.ex.: "De svenska massmedia tävlar om att sprida en förljugen DDR-bild: man deltar

2.2 En vinterresa 1940

Kulmen på Gunnarssons kontakter med Nazi-Tyskland blev uppläsningsturnén februari-mars 1940 då han träffade såväl Hitler som Goebbels på tu man hand. Han var då sedan ett år åter bosatt på Island där han på östlandet låtit bygga en storslagen mangårdsbyggnad, ritad av gode vännen Fritz Höger.⁷

Det finns många märkliga omständigheter kring denna färd, vilka givit upphov till mer eller mindre fantasifulla konspirationsteorier. Resan var redan planerad när världskriget bröt ut, och Gunnarsson hade förstås kunnat ställa in den med hänvisning till världsläget. Men det ville han inte. Vintern 1940 pågick stridshandlingar framförallt i Finland, och enligt egen utsago var det för Finlands skull han företog den riskabla resan. Tanken var att han via sina kontakter inom nazistpartiet skulle få Tyskland att pressa Sovjetunionen – då genom Molotov-Ribbentrop-pakten en förbunden – till fred med Finland (Whitehead 1995: 96; Guðmundsson 2006: 300; jfr Roselius et al. 2018: 289 ff.). Att han dessutom behövde inkomsterna är uppenbart, inte minst med tanke på det stora husbygget.

Gunnar Gunnarsson uppmärksammades i tysk media som en trogen Tysklandsvän, och han besökte mer än 40 orter, även i de annekterade Sudet och Österrike, liksom soldater vid ”Westwall” intill gränsen mot Frankrike. Troligen var det Gunnarssons gode vän Hinrich Lohse, ledande nazist i Schleswig-Holstein, som arrangerade mötet med Hitler, vilket ägde rum den 20 mars (dvs. en vecka efter att Finland och Sovjet slutit fred). Enligt Gunnarsson ska Hitler ha avrätt honom från att fara tillbaka till Danmark (GG > SA 20/12 1962).⁸

I Köpenhamn intervjuades han av Berlingske Aftenavis (3/4 1940) om Hitler-mötet under rubriken ”Tyskland ser op til Nordens Kulturskatte”. Det var ett återkommande tema i Gunnarssons Tysklandsbeundran under

utan hämningar i en internationellt organiserad hetskampanj mot de socialistiska staterna” (Arvidson 1984: 110).

⁷ Fritz Höger, som tillhörde kretsen kring Nordische Gesellschaft, fick ett arkitekturpris uppkallat efter sig, vilket dock namnändrades 2022 till ”Erich-Mendelsohn-Preis” efter avslöjanden om hans kontakter med nazisterna; se: https://de.wikipedia.org/wiki/Fritz-H%C3%B6ger-Preis_f%C3%BCr_Backstein-Architektur (läst 8/5 2024).

⁸ Enligt Gunnarsson tog det en vecka att få en flygbiljett till Köpenhamn (det var stopp i båt- och tågtrafiken), vilket till sist lyckades med svenska ambassadens hjälp. Han tycks ha kopplat ihop dessa svårigheter med Hitlers avrådan från att resa: ”Der skete visse ting som kunne tyde på, at Hitler ikke var enig med sig selv om hvad han skulle foretage med mig” (GG > SA 20/12 1962). Det troliga är väl ändå att Hitler vid denna tidpunkt hade annat att tänka på än var Gunnar Gunnarsson befann sig.

30-talet att man där värdesatte det nordiska kulturarvet, och då särskilt den fornisländska litteraturen, mer än vad man gjorde i Norden, och Hitler skulle ha uttryckt sin uppskattning av bl.a. Eddan (Jóhannsson 2011: 362).

Från Köpenhamn hade han biljett med ångaren Gullfoss den tionde april, men när han fick veta att Lyra skulle avgå från Bergen till Island redan den sjätte tog han sig till Norge och lyckades komma med. Denna skyndsamhet har givit upphov till idén att han skulle fått veta om det förestående anfallet på Danmark och Norge, kanske till och med från Hitler själv?! En lika osannolik tanke är att denne ville kvarhålla honom i Berlin som potentiell quisling vid en eventuell tysk invasion av Island (Whitehead 1995: 114; Jóhannsson 2011: 363, 428 f.).

Väl på Island framträdde Gunnar Gunnarsson den 18 april i Morgunblaðið i en intervju som frapperar genom sin nästan totala tystnad om Tysklands invasion av Norge och Danmark den nionde april. Det enda han har att säga om att det som varit hans hemland under 30 år just överfallits av det beundrade Tyskland är: "Mellan Norge och Färöarna fick vi så de stora nyheterna från Danmark och Norge." Såväl i Berlingske som i Morgunblaðið ger Gunnarsson en tämligen positiv bild av diktatorn: "Í viðmóti kom Hitler mjer fyrir sjónir sem mjög tilgerðarlaus og blátt áfrám" ('Till sitt sätt föreföll mig H. mycket naturlig och uppriktig').⁹

2.3 Kalla kriget

Den nationella enighet som rätt när republiken Island grundades 1944 förbyttes snart i bittra konflikter kring amerikanska militärbaser och NATO-medlemskap m.m. Bl.a. delades den isländska författarföreningen efter politiska skiljelinjer redan 1945 (den återförenades 30 år senare). Gunnar Gunnarsson höll länge en låg politisk profil men i ett tal 1954 – "Vestræn menning og kommúnisminn" – utmålade han kommunismen som ett hot mot västvärldens kultur och demokrati.¹⁰ Därmed gav han vänstern osökt anledning att påminna om hans relation till Nazi-Tyskland och då inte minst uppläsningsturnén 1940 och mötet med Hitler.¹¹ Gunnarsson bemötte kritiken bl.a. med att han enbart läst upp "fredliga" texter, fr.a. ur

⁹ Senare skulle Gunnarsson ge en betydligt mer negativ bild av Hitler, t.ex. sa han strax före sin död 1975 till Sveinn Skorri Höskuldsson: "ég hef varla hitt aumkunarverðari mann" ('Jag har knappast någonsin mött en mer beklaglig människa'; citat i Jóhannsson 2011: 361).

¹⁰ Gunnarsson var även 1955 en av grundarna av Almenna bókafélagið, vilket hade som uttalat mål att vara en motvikt mot vänsterförlaget Mál og menning (Jóhannsson 2011: 440 ff.).

¹¹ Gunnarsson kommenterade kritiken i ett brev till Arvidson 21/6 1955: "[Kommunisterna]

sin självbiografi. Detta att fokusera på bisak (*vad* han läst) med undvikande av huvudsak (*att* han läst där och då) är kännetecknande för hur han rättfärdigade sitt förhållande till det nazistiska Tyskland och därigenom skapade en berättelse han kunde leva med (jfr Jóhannsson 2011: 331 f., 429).

Gunnar Gunnarsson gjorde aldrig offentligt upp med sitt förhållande till nazismen. Hans utförligaste redogörelse är ett sex sidor långt brev till Arvidson (20/12 1962), skrivet efter att denne bett honom ”nedteckna det som du i somras berättade för mig om upplevelserna i Tyskland” (15/12 1962). Men även där undviker han de mest brännande frågorna: Vad tänkte han om bokbålen, koncentrationslägren, Kristallnatten, annekteringen av Rest-Tjeckien 1939 m.fl. händelser som hade fått många nordiska Tysklands-vänner att dra öronen åt sig? Och vad tänkte han efter kriget om sin tystnad under 30-talet? Vad tänkte han och kände när umgängesvännen, t.ex. Hinrich Lohse, blev dömda för folkmord?¹² Om detta säger han egentligen ingenting.

När Halldór Guðmundsson konstaterar att ”Gunnar Gunnarsson skrifaði aldrei sinn Skáldatíma” (2006: 313) hänvisar han till boken *Skáldatími* från 1963 (sv. *Skaldetid* 1964) i vilken Halldór Laxness gjorde upp med sin roll som ”fellow traveller” (medlöpare) åt sovjetkommunismen. Möjligen berodde Gunnarssons oförmåga till en sådan självvrannnsakan delvis på att det är segrarna som skriver historien: ”Djävulen och Helvetet har bytt namn till Hitler och Auschwitz. Nazismen är inte en företrädare för ondskan. Den är Ondskan” (Sjöstedt 1999: 216). Dvs. om andra världskriget slutat annorlunda hade kanske Stalin och Gulag i stället blivit symboler för den absoluta Ondskan? Man har också sett denna oförlösta relation till nazismen som en orsak till att den tidigare så produktive Gunnarsson i viss mån tystnade som författare; den ovannämnda *Advent* blev hans sista bok av betydelse (Guðmundsson 2006: 313, 353; jfr Jóhannsson 2011: 383, 414 f.). Återstoden av sitt författarliv ägnade Gunnarsson i huvudsak åt att översätta sina romaner till isländska, trots att de flesta av dem redan förelåg i isländsk översättning (Ringmar 2014: 14).

2.4 ”Nobelpriset bör gå till Island”

Under världskriget gick kontakterna mellan de två vännerna på sparlåga, men mot slutet av 1940-talet återupptog Arvidson försöken att lansera Gun-

kunde ikke svare mig med andet end Ukvemsord: Mordet, i den ene eller anden Form, er jo deres Vaaben – eller var!”

¹² https://de.wikipedia.org/wiki/Hinrich_Lohse (läst 25/3 2024).

narsson i Sverige. Från 1950 hade han dessutom som ordförande i Sveriges författarförening rätt att nominera kandidater till Nobelpriset: "Samtidigt skall jag hos Svenska akademien föreslå, att du och Laxness delar nästa års nobelpris. Det bör gå till Island" (SA > GG 28/12 1950).

Det tycks som att intresset för utländska utmärkelser står i omvänd proportion till en nations storlek, och litteraturpriset till Halldór Laxness 1955 har sannerligen blivit föremål för en utdragen isländsk interndebatt. Här, vid Kalla krigets kulmen, blandades politik, litteratur, språk – var inte Gunnar Gunnarsson en "dansk" författare? – in i det av olika lojaliteter och fiendskaper tätt sammanbundna litterära livet på Island. Så kunde ledande smakdomare som professorerna Sigurður Nordal och Jón Helgason, liksom mecenaten och förläggaren Ragnar Jónsson (som gav ut såväl Gunnarsson som Laxness), föredra Laxness litterärt även om de avgjort ogillade hans kommunist sympatier.

Svenska Akademiens förberedande tremannautskott föreslog faktiskt ett delat pris Laxness/Gunnarsson för 1955, men närmare än så kom Gunnar Gunnarsson aldrig det eftertraktade priset, ty förslaget föll omgående i Akademien *in pleno*. Och även om inte heller Laxness väckte någon större entusiasm bland ledamöterna utsågs han till slut till pristagare.¹³ Det förefaller nästan som att Stellan Arvidson blev mer besviken än Gunnarsson över detta:

Utgången av striden om nobelpriset har gjort mig djupt nedstämd. Måhända är Laxness en värdig pristagare. Resultatet är ändå orättvist. Men sådan är världen. [Men det] gäller emellertid att inte förtröttnas. Vi måste återkomma med förslaget om något år. (SA > GG 30/10 1955)

Och den oförtröttlige Arvidson fortsatte att föreslå Gunnarsson den tid han hade kvar som ordförande i författarföreningen (till 1965). Med känt resultat.

2.5 "Kommunisterne forbereder utvilsomt et Kup"

Att Gunnar Gunnarsson beklagade sig över kommunisterna och deras fellow travellers hörde till tidsandan: "Det er saa at man næsten hellere vilde dø end opleve at Russerne tager Norden" (GG > SA 17/2 1951), "da venter os nok Kommunismens Heksegryde" (26/1 1952). Men det märkliga är att han gör det i brev till Arvidson vilken i egenskap av såväl socialdemokrat som DDR- och Sovjetvän framstår som sinnebilden för en fellow traveller. Gunnarsson verkar t.o.m. ha trott att Nobelpriset till medlöparen Laxness

¹³ Om turerna kring Nobelpriset 1955 se Ringmar 2014 och där refererad litteratur.

skulle ha bidragit till att en regering med kommunistisk medverkan kunde bildas på Island 1956:

Den Saltvandsinsprøjtning, [svenska] Akademiet gav Kommunisterne heroppe, gjorde at de andre Venstrepartier bød paa Krogen: dristede sig til at danne Rege-ring med dem. [...] Kommunisterne forbereder utvivlsomt et Kup [...] Dette er alt sammen bare mellem os, forstaar du. Men jeg befrygter du vil faa at se, at mit Skøn er næppe meget ved Siden af. (GG > SA 27/1 1957)

Gunnarssons kritik mot Laxness och andra medlöpare påminner för övrigt om den han själv undvek att besvara i sitt förhållande till nazismen:

Mage til Forræderi, som det der udøvedes mot Tjekkoslovakiet [1948], Polen, for ikke at tale om de stakkels Østersøstater, véd jeg ikke af i Verdenshistorien. (GG > SA 25/6 1951)

Nogen indvending mod deres [Sovjets] folkemord i Østersøstaterne har han [Laxness] ikke ladet høre, ej heller at han fortryder at være gået imod Finland, da Rusland overfaldt landet, og delingen av Polen tiljubledde han hvad Russerne angik. (GG > SA 4/3 1958)

Arvidson avstår i regel från att kommentera Gunnarssons ”kommunistiskräck”, och även omvänt undviker denne att reagera på Arvidsons politiska ställningstaganden, som t.ex. apropå utvecklingen i Finland efter kriget: ”den reaktionära klick, som behärskat landet sedan 1918, har trängts undan” (SA > GG 24/11 1946). Så i viss mån talade de förbi varandra i politiska frågor. Däremot tycks de ibland kunna ge varandra politiskt vinklade gliringar, som här apropå Eyvind Johnsons Islandsbesök: ”Med honom kommer du att ha mycket gemensamt – han är aktiv antikommunist” (28/3 1958). Eller på tal om poeten Þorsteinn Valdimarsson: ”Han er temmelig rød, også iøvrigt ovenpå hovedet” (GG > SA 26/5 1959).

3. ”Det kanske märkligaste författarskapet i nordisk litteratur”¹⁴

Stellan Arvidsons långa liv kännetecknades av trofasthet mot tidigt grundlagda övertygelser, jfr: ”Själv är jag samme socialdemokrat som på 20-talet”

¹⁴ Arvidson 1960 (baksidestext).

(SA > GG 24/8 1948).¹⁵ Ett uppenbart exempel på detta är intresset för Thomas Thorild, från avhandlingen 1931 via monografier 1937 och 1938 fram till den över tusensidiga biografen 1989/1993, vartill kommer utgivningen av Thorilds samlade skrifter i tolv band 1933–1997. Att introducera Gunnar Gunnarsson i Sverige var ytterligare ett sådant livslångt engagemang. I breven uttryckte Gunnarsson ofta sin tacksamhet för Arvidsons insatser (t.ex. 8/1 1951, 16/8 1959), liksom även sin förundran över hur denne fann tid till allt: ”Hvordan du kan overkomme alt det du har at staa i begriber jeg ikke, det forekommer mig overmenneskeligt” (21/6 1955); ”dine arbejdsplaner er stadig lige overvældende!” (9/12 1968). Som det utdragna arbetet med Gunnarsson-boken visade fanns det gränser också för vad Stellan Arvidson hann med.

Boken *Gunnar Gunnarsson – islänningen* kom alltså ut 1960 och är givetvis den viktigaste källan till Arvidsons syn på författarskapet.¹⁶ Omslaget pryds av en åldrad och allvarsam Gunnarsson i profil som skådar in i fjärran: En bild av Författaren som ser längre och djupare än vanliga dödliga. Fotot är kongenialt med Arvidsons syn på ”livshållningen” som ”det innersta budskapet i Gunnarssons diktning. [...] Ett resultat av bitter och egensinnig kamp är denna livshållning” (1960: 7). I förordet framhålls att boken inte är en biografi i vanlig mening: ”En levande författare kan ha anspråk på att hans person får vara i fred. Det är hans verk, hans offentliggjorda verk, det här gäller” (a.a.: 8). Här görs dygd av nödvändighet, eftersom Arvidsons begränsade kunskaper i isländska och om Island förhindrade honom att sätta in Gunnarssons verk i en isländsk kontext, vilket han också själv insåg: ”Det hade nog behövts några års vistelse i landet för att helt fatta böckernas roll” (SA > GG 19/6 1955). Samtidigt tvingades han här överge sin tidigare sociologiskt inriktade metod enligt vilken ”en diktares biografi först och främst måste undersökas innan verket kunde analyseras” (Almgren 2016: 102; jfr Jonsson 2013).

¹⁵ Arvidson behöll även sådana övertygelser som var till men för karriären. T.ex. lär hans uttalade ateism ha förhindrat en utnämning till såväl skoldirektör i Stockholm som ecklesiastikminister på 50-talet (Almgren 2016: 190 ff.). Och hans stöd till DDR och Sovjet medförde att SAP:s Stockholmsdistrikt vägrade att åternominera honom inför riksdagsvalet 1968 (året för Prag-våren): ”Jag har väl också varit för obekvämt” (SA > GG 15/5 1968; jfr Almgren 2016: 206). Ett möjligt opportunistiskt undantag är hans sidbyte i frågan om grundskolan: ”Från att ha varit en Saulus som bekämpade enhetsskoltanken blev han en Paulus som predikade den” (Isling 1980: 297; Almgren 2016: 118 ff.). Tack vare denna helomvändning kunde han 1946 lämna rektorstjänsten i Hudiksvall och inleda en politisk och yrkesmässig bana i Stockholm.

¹⁶ Boken hade kommit i isländsk översättning året innan (1959) på Ragnar Jónssons förlag Helgafell, men redan 1954 hade Arvidson till sin förvåning utlovats ett förskott på 10 000 svenska kr för att kunna avsätta tid till arbetet: ”Hur kan Helgafell gå i land med så stora honorar?” (SA > GG 28/11 1954).

Genom att bortse från biografin kunde Arvidson också undvika det känsliga ämnet Gunnar Gunnarsson och Nazi-Tyskland. I den mån detta berörs är det i anslutning till ett par av romanerna, och det blir då närmast en skönmålning: "I denna bok [*Hvide-Krist*] från 1934 finns bland annat en skildring av den fradgaspottande Olaf Tryggvason, mannen utan ansvar men med oinskränkt makt över män som blint följer hans minsta vink; det kan gott vara en bild av Hitler" (Arvidson 1960: 180). Det behöver väl inte påpekas att *Hvide-Krist* knappast hade kunnat komma ut i Tyskland 1935 om denna läsart varit uppenbar. Och apropå romanen *Graamand* (1936), som handlar om Sturlungatidens våldsdåd, citeras ur Gunnarssons fackbok *Sagaøen* (1935): "Man mördade och dräpte. Helst överföll man värnlösa människor, som man så lemlästade eller egenmäktigt avrättade." Arvidson kommenterar: "Förunderligt väl stämmer dessa ord på Tysklands trettiotal. Gunnarsson har givetvis inte kunnat undgå att påverkas av de europeiska stämningarna vid mitten av 1930-talet. Hans position är klar" (1960: 181); "[*Graamand*] är ett inlägg för rättens sak – i orättens årtionde" (a.a: 187).

Ett återkommande tema hos Arvidson är att man i Sverige aldrig efter förtjänst uppskattat "detta kvantitativt väldiga och kvalitativt fullödiga författarskap" (1960: 280). Att det blivit så är framförallt förlagens fel, för det är "enbart genom en felaktig förlagspolitik [som Gunnarsson] hittills inte fått den ställning hos svensk publik som han vunnit inom kulturvärlden i övrigt" (1954: 12). (Vad som än avses med "kulturvärlden" är det endast Island, Danmark och Tyskland som uppvisar fler Gunnarsson-utgåvor än Sverige.) Eller var det kanske Halldór Laxness fel genom vars Nobelpris "föregångaren och läraren [Gunnarsson]" (Arvidson 1954: 7) blivit "orättvist ställd i skuggan av sin lärlunge [*sic!*]" (Arvidson 1975)?

Överhuvudtaget tenderar Arvidson att ta till överord när han talar för sin sak. T.ex. menar han att "ingen litteratur har någon like till" den självbiografiska romanserien *Kyrkan på berget*. Och om den förvisso framgångsrika romanen *Gäst den enøjede* (1913) heter det att författaren med den "plötsligt vann världsrykte" (a.a.). Boken i fråga hade fram till 1920 översatts till fyra språk: finska, svenska, holländska och isländska.

4. Avslutning: Varför höll vänskapen?

Det finns en del påfallande likheter i Gunnarssons och Arvidsons förhållanden till Nazi-Tyskland respektive DDR (jfr Almgren 2013: 436 f.), som

att de båda blev hedersdoktorer i respektive stat: Gunnarsson i Heidelberg 1936 och Arvidson i Rostock 1969 (han fick även en personlig professur i Greifswald 1981). Och under Kalla kriget var Gunnarsson ordförande i den isländska avdelningen av Congress for Cultural Freedom, vilken i hemlighet finansierades av CIA, medan Arvidson var ordförande i den svenska sektionen av det Sovjet-finansierade Världsfredsrådet.¹⁷

Men ändå förblev de, trots denna politiska polarisering, vänner så länge båda levde. Hur kom det sig? Av breven framgår tydligt att de var genuint goda vänner som trivdes tillsammans, och medan Gunnar bodde i Köpenhamn fick Stellan upprepade inbjudningar: ”Tag en lille Ferie og slaa dig ned her for nogen Dage!” (10/10 1934). Under efterkrigstiden tillbringade familjen Gunnarsson ofta somrarna i Danmark, och de två vännerna försökte då se till att träffas för att ”talas vid i godan ro om människors vandring under måne, sol och stjärnor” (SA > GG 28/7 1959).¹⁸ Tankeutbytet fortsatte livet ut, och Gunnar daterade sista brevet till Sverige 4/7 1975, drygt fyra månader före sin död: ”Og der ville være mange andre ting at berøre – men jeg duer ikke til stort og beder dig undskyldte at jeg må slutte. / Din gamle ven Gunnar”.

Vad gäller Stellan tycks han som person ha haft ett vinnande sätt: ”Många har förundrat sig över hur Stellan Arvidson kunde få så stort inflytande i så många sammanhang och tillskriver det hans blida vänlighet och hans älskvärdhet” (Almgren 2016: 149), vilket intygas av professor emerita Brigitte Stepanek i Greifswald som kände honom väl (muntligen 8/5 2024). Denna personliga charm kombinerade han med debattglädje och ”oförskräcktheten och modet att stå för din åsikt utan att ängsligt se efter om något hotade bakom hörnet”, som studiekamraten Per Nyström mindes honom långt senare (cit. i Almgren 1916: 72). Stellan Arvidson var för övrigt god vän även med Sven Stolpe trots att de i politiska och religiösa frågor stod långt ifrån varandra.

För Gunnar Gunnarsson kunde Arvidson också fylla funktionen av en ”biktbroder” som varken var dansk eller islänning, ty fastän han tillhörde såväl det danska som det isländska litterära livet kände han sig ofta på kant med båda: ”Men jeg er udenfor. Der er ogsaa min Plads og har alle Dage

¹⁷ https://sv.wikipedia.org/wiki/Congress_for_Cultural_Freedom, <https://sv.wikipedia.org/wiki/V%C3%A4rldsfreds%C3%A5det> (läst 29/8 2025).

¹⁸ Arvidson citerar här ur Gunnarssons novell ”Det gyldene Nu”: ”[Vi] drøftede smaasnakkende og i en tilsyneladende let Tone meget alvorlige Ting, Livet og Døden og Livets Vilkaar, Menneskenes Vandring under Maane, Sol og Stjerner” (Gunnarsson 1930: 231).

været” (GG > SA 30/5 1950). T.ex. anförtrorde han Arvidson apropå Gelsteds (1926) och Elfelts (1927) böcker om honom: ”De er saamænd meget pæne; men de er – ingenting. Begriber ikke et Muk! Som dansk Sind jo aldrig har begrebet islandsk og aldrig vil komme til det” (2/5 1932; jfr Jóhannsson 2011: 437 f.). Det är vidare lätt att inse att Gunnarsson hade intresse av en välplacerad introduktör och förespråkare i Sverige och därför vore beredd att bortse från Arvidsons politiska åsikter.

Det är inte lika självklart att den senare i Gunnarsson skulle se en samtidens stora författare och livslångt verka för hans sak. Men som nämnts verkar Arvidson ha varit trogen sin ungdoms övertygelser och ideal, och det är sannolikt att vänskapen med en etablerad författare som Gunnarsson hade varit viktig för den unge litteraturstudenten. Arvidsons litteratursmak tycks för övrigt ha varit tämligen traditionell (jfr hans monografier om Selma Lagerlöf och Bo Bergman), och han stod främmande inför 40-talets ”oläsbar[a] modernism på lyrikens område” (SA > GG 24/11 1946). Hans egen poesi, i tio diktsamlingar 1927–1996, utvecklades från rim och meter i klassisk stil till en sorts tankedikter där ”[g]ränserna mellan lyrik och prosa suddas till sist helt ut” (Almgren 2016: 302; jfr a.a.: 320).¹⁹

Stellan Arvidson levde tillräckligt länge för att bli besviken över att saker inte blivit som han tänkt sig. Så tyckte han sig efter DDR:s upplösning ha ”förlorat det jag byggt mitt livs arbete på” (cit. i Almgren 2016: 272), och likaså menade han att skolreformen förfuskats och blivit en halvmesyr (a.a.: 172 f.). Förmodligen ansåg han också att ansträngningarna för Gunnar Gunnarsson givit mindre resultat än han hoppats på. Den sista svenska Gunnarsson-publicering han fick uppleva var en nyutgåva 1969 av hans egen översättning av *Advent*. Sedan skulle det dröja till 2022 innan Gunnarsson åter gavs ut på svenska då *Advent* kom ut i nyöversättning, som en del i vad som verkar vara ett stillsamt segertåg genom världen för denna fina kortroman.²⁰ Och att ha en (1) bok som lever är ingen dålig bedrift av en författare som varit död i ett halvsekel, ty de flesta – Nobelpristagare eller ej – får nöja sig med mindre än så.

Kanske gällde Arvidsons trofasthet till syvende och sist *vännen* Gunnar Gunnarsson? Efter dödsrunan i DN – publicerad dagen efter Gunnarssons död 21/11 1975 – skrev han veterligen inget mer om författaren. Nekro-

¹⁹ Almgren ägnar ett kapitel (”Glömd lyrik”) åt Arvidsons poesi (2016: 298–318).

²⁰ Nyliga *Advent*-översättningar inkluderar ryska (2013), italienska och nynorska (2016), tjeckiska (2017), azerbajdzjanska (2018), bretonska (2022) samt ungerska (2024).

logens avslutande förhoppning blev sålunda hans sista offentliga ord om Gunnar Gunnarsson: ”Skall tiden nu måhända vara inne att också hos oss ge detta märkliga författarskap dess tillbörliga plats – i det uteblivna Nobelprisets ställe?”

Referenser

Arkiv

Gunnar Gunnarssons och Stellan Arvidsons brevväxling. Landsbókasafn Íslands, Reykjavík.
Brev från Stellan Arvidson till Sven Stolpe. UUB, Uppsala.

Övriga källor

- Adam, Christian, 2013: Lesen unter Hitler. Autoren, Bestseller, Leser im Dritten Reich. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.
- Almgren, Birgitta, 2013: Inte bara Stasi. Relationer Sverige-DDR 1949–1990. Andra reviderade upplagan. Stockholm: Carlssons.
- Almgren, Birgitta, 2016: Dröm och verklighet. Stellan Arvidson – kärleken, dikten och politiken. Stockholm: Carlssons.
- Arvidson, Stellan, 1954: Förord till G. Gunnarsson: Skepp på himlen. Stockholm: LT. S. 7–12.
- Arvidson, Stellan, 1960: Gunnar Gunnarsson – islänningen. Stockholm: LT.
- Arvidson, Stellan, 1975: Gunnar Gunnarsson död – ”Isländska folkets epos”. DN 22/11.
- Arvidson, Stellan, 1984. DDR Grannland. Stockholm: Förbundet Sverige-DDR.
- Bukdahl, Jørgen, 1945: Mellemkrigstid 1935–1940. København: Aschehoug Dansk Forlag.
- Elfelt, Kjeld, 1927: Gunnar Gunnarsson. Et essay. København: Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag.
- Enkvist, Inger, 2016: De svenska skolreformerna 1962–1985 och personerna bakom dem. Stockholm: Gidlunds.
- Evans, Richard J., 2005: The Third Reich in Power 1933–1939. London: Allen Lane.
- Gads danske magasin. September 1938. København.
- Gelsted, Otto, 1926: Gunnar Gunnarsson. København: P. Haase & Søn.
- Graßmann, A. (red.), 1989: Lübeckische Geschichte. 2. überarbeitete Auflage. Lübeck: Schmidt-Römhild.
- Guðmundsson, Halldór, 2006: Skáldalíf. Ofvitinn úr Suðursveit og skáldið á Skriðuklaustri. Reykjavík: JPV útgáfa.

- Gunnarsson, Gunnar, 1927: *Det nordiske Rige*. København: Gyldendal.
- Gunnarsson, Gunnar, 1930: *Ringene / Den glade Gaard*. Smaa Historier. København: Gyldendal.
- Isling, Åke, 1980: *Kampen för och mot en demokratisk skola 1: Samhällsstruktur och skolorganisation*. Diss., Stockholms universitet.
- Jóhannsson, Jón Yngvi, 2000: *Scandinavian Orientalism. The reception of Danish-Icelandic Literature 1905–1950*. I: M. Marnersdóttir & J. Cramer (red.): *Nordisk litteratur og mentalitet*. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag. S. 254–261.
- Jóhannsson, Jón Yngvi, 2001: "Jøklens Storm svaleden den kulturtrætte Danmarks Pande". Um fyrstu viðtökur dansk-íslenskra bókmennta í Danmörku. *Skírnir* 175 (vor). S. 33–66.
- Jóhannsson, Jón Yngvi, 2006: *Realism and Revolt: Between the World Wars*. I: D. Neijmann (red.): *A History of Icelandic Literature*. American-Scandinavian Foundation/University of Nebraska Press. S. 357–403.
- Jóhannsson, Jón Yngvi, 2011: *Landnám. Ævisaga Gunnars Gunnarssonar*. Reykjavík: Mál og menning.
- Kjartansdóttir, Halla, 1999: *Trú í sögum. Um heiðni og kristni í sögum og samtíma Gunnars Gunnarssonar*. Reykjavík: Bókmenntafræðistofnun Háskóla Íslands.
- Liljestrand, Jens, 2009: *Mobergland. Personligt och politiskt i Vilhelm Mobergs utvandrarserie*. Stockholm: Ordfront.
- Lutzhöft, Hans-Jürgen, 1971: *Der nordische Gedanke in Deutschland 1920–1940*. Stuttgart: Ernst Klett Verlag.
- Meurling, Per, 1957: *Lund mellan världskrigen*. I: G. Bendz (red.): *Under Lundagårdens kronor. Minnen upptecknade av gamla studenter*. Fjärde samlingen. Lund: Gleerups. S. 317–340.
- Mårtensson, Sigvard, 1956: *Vilhelm Moberg. En biografi*. Stockholm: Bonnier.
- Remy, Steven P., 2002: *The Heidelberg Myth. The Nazification and Denazification of a German University*. Cambridge (Massachusetts)/ London: Harvard University Press.
- Ringmar, Martin, 2014: "Den mand vil forraade dig". Mutual Translators and Nobel Competitors: Gunnar Gunnarsson and Halldór Laxness – and the Price of the Icelandic Nobel Prize. I: B.J. Epstein (red.): *True North. Literary Translation in the Nordic Countries*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing. S. 1–19.
- Roselius, Aapo, Oula Silvennoinen & Marko Tikka: 2018. *Svart gryning. Fascismen i Finland 1918–44*. Översättning Mattias Huss. Stockholm: Lind & Co.
- Sjöstedt, Charlotta, 1999: *I skuggan av ett hjälteland. Svenska frivilliga för det ockuperade Norge*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
- Stokes, Lawrence D., 2001: *Der Eutiner Dichterkreis und der Nationalsozialismus 1936–1945*. Neumünster: Wachholtz Verlag.
- Whitehead, Þór, 1995: *Ísland í síðari heimsstyrjöld*. Milli vonar og ótta. Reykjavík: Vaka-Helgafell.

Summary

The Icelander who met Hitler and The true friend of the GDR: Gunnar Gunnarsson and Stellan Arvidson – a lifelong friendship in the shadow of Germany

The Icelandic writer Gunnar Gunnarsson (1889–1975), who wrote in Danish, and the Swedish pedagogue, literary scholar and politician Stellan Arvidson (1902–1997) exchanged letters for 50 years (their ca 350 letters are kept at the National Library of Iceland). Their political opinions diverged early on, however, which became particularly obvious in relation to Germany: Whereas the anti-Nazi Arvidson lost his position as lecturer in Swedish in Greifswald following the *Machtübernahme* in 1933, Gunnarsson was a frequent guest in Nazi-Germany where he received an honorary doctorate in Heidelberg in 1936; he is also known as the only Icelander to have met Hitler in person. During the Cold War, Gunnarsson sided strongly with the anti-communist camp, whereas Arvidson, although a social democrat, remained a true friend of the GDR (honorary doctorate in Rostock in 1969, professor in Greifswald in 1981) until the fall of the Berlin Wall and beyond.

It is remarkable how Gunnarsson, because he had seen the “injustices” the Versailles peace agreement had caused the Germans, tended to notice only the positive sides of the “national revival” in Germany of the 1930s. Arvidson, in contrast, had realised the danger of Nazism early on but for that very reason later became insensitive to the dark sides of the GDR.

In spite of all these differences the two seem to have been genuinely good friends who enjoyed each other's company. It appears, furthermore, that Gunnarsson, who often felt at odds with both the Danish and Icelandic literary scenes, found it easy to confide in Arvidson as a Swede. Add to this Arvidson's never-failing zest in promoting Gunnarsson in Sweden (although the hopes of a Nobel Prize would not materialize), which remained the fundament for their lifelong friendship.

Keywords: Gunnar Gunnarsson, Stellan Arvidson, Nazi Germany, Cold War

Martin Ringmar

Lunds universitet

Språk- och litteraturcentrum